

BIRHER NÁNDOR

Többet adni mint elvenni

„Minden alapzatnak alapzata, minden bölcsességnek oszlopa tudni, hogy létezik egy Első Lét, amelyik mindenfajta létezését létrehoz.”¹

Minden fenntarthatósági elképzelés alapja

Nem képzelhető el semmiféle fenntartható, folyamatosan fejlődő rendszer, amelynek nincs magán kívüli célja. A célnak többféle neve volt a történelemben, a mozdulatlan mozgatótól, az önmagát gondoló értelmén át egészen a tiszta aktusig, vagy a Lét teljességéig. A baj akkor kezdődött, amikor a rendszeren kívüli cél helyét a rendszer egy eleme, az ember vette át. Az ember értelme nem lehet önmagában, mert az ember, ahogy a tettei is, végesek. A halandóból önmagától nem lesz halhatatlan. Az embernek önmagán túlmutató célt kell keresnie. Munkánkban ezt a lehetséges új célt mutatjuk be.

Az emberi értelem feladata, hogy a célját felismerő bölcsességhez eljusson. A haszid hagyomány meg is fogalmazza ennek az útnak az irányát:

„Az Örökkévaló oly módon teremtette a világmindenséget, hogy abban saját létezésünket alapvető realitásként fogjuk fel, az istenességet pedig valamifajta újszerű és szerzett tulajdonságnak.”

Az ember először mindig saját magából értelmezi a világot. Csak a következő lépésben jut el oda, hogy a halálra ítélt önmagán túllépjen.

„Szerepünk, hogy a felfogás egy egészen új szintjére érjünk, ahol az istenesség az abszolút realitás, és mi vagyunk az új teremtmények, az isteni kifejeződés formái.”

Ha sikerül az értelemnek ezt az útját végig járni, az ember megérti, hogy létezik egy nála nagyobb értelem, cél. Ez pedig nem más, mint a Lét maga. Az élet örökérvényű szeretete.

Ha nem szeretjük az életet magát, mint örök valóságot a fenntarthatatlan pillanatok fognak halálra ítélni bennünket.

Az élet szeretete nem könnyű

Ha az ember a saját életét szereti, elpusztul. Ha képes az életet önmagáért szeretni a végtelenség kapui nyílnak meg számára. Mindez azért nem könnyű, mert az ember önző, a természete szükségszerűen rosszra hajló. Ezért van szüksége a jogra, erkölcsre, vallásra. Ezek a normarendek emelik át az intellek-

¹ Maimonidész, Misné Tóra eleje.

tus anyagtalan területeire az embert, az értelemmel felismert igazságokig, és a szabad akarattal vállalt, a hitéből fakadó tettekig.

Az ember ragadozó, mind egyéni, mind társadalmi létében. Nem tud pusztítás, verseny, mások kihasználása nélkül életben maradni. Ezt a tényt sohasem szabad figyelmen kívül hagyni. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy ne állna ott a kötelezettség: a pusztítást az értékteremtéssel kell kompenzálni, sőt éppen az intellektus anyagtalan működése hívja fel a figyelmet arra: többet tudunk adni, mint amennyit elveszünk. A fenntartható fejlődés egyáltalán nem illúzió. Az ember lehet alkalmas arra, hogy az élet érdekében egyre többet adjon a másoknak, a környezetének. Akkor is, ha ez mindig pusztítással is jár.

Az embernek csak akkor korlátozza az anyagi valósága, ha ebben az anyagi valóságban akarja önmagát, mint végtelen szellemet értelmezni. Ki kell lépni az anyag korlátozó kereteiből az élet, mint értelmes cél érdekében. Egyúttal tudatosítani is kell az anyagnak a fontosságát, mint olyat, ami az emberi élet alapja és feltétele.

Az élet minősége

Az élet minősége nem a fogyasztói igények kielégítését jelenti. Az élet minősége abban áll, hogy többet adjunk az élethez (fenntarthatósághoz) mint amennyit elveszünk belőle.

Marx meghatározása szerint a lelketlen kapitalizmus az értelem helyett csak a versenyt és az elidegenedést hagyta meg az embernek. Ez pedig kevés az élet értelmének megéléséhez.

„Egyszóval, a vallási és politikai illúziókba burkolt kizsákmányolás helyébe a nyílt, szemérmetlen, közvetlen, sivár kizsákmányolást állította. A burzsoázia megfosztotta dicsfényüktől az összes eddig tisztelt és jámbor félelemmel szemlélt tevékenységeket. Fizetett bér munkásává változtatta az orvost, a jogászt, a papot, a költőt, a tudomány emberét. A burzsoázia leszaggatta a családi viszonyról meghatóan szentimentális fátylát és e viszonyt pusztán pénzviszonyra redukálta.”²

Nekünk hétköznapi embereknek pedig mindez tetszik, hiszen a könnyű élet illúziójával kecsegteti azokat, akik a világ gazdagabbik felén élnek. Nincs más dolgunk, mint elvenni minél többet a környezetünkéből, a másiktól, a gyengébbtől és a szegénytől. Nietzsche veti fel, ha eléggé önzők és irigyek vagyunk, létrehozhatjuk a felsőbbrendű embert. Azt, aki „szeret élni”. Na de milyen áron?

De mit adunk?

A könnyű élet azonban csak illúzió. A biológia tényei folyamatosan ezt igazolják. Nincs áldozat nélkül értelem. Aki csak elvesz, maga is eltűnik az idővel, mint a parti fövenybe rajzolt arc. Csak az lehet maradandó, amit adunk.

2 Marx, K., Kommunista kiáltvány, 1849.

A fenntarthatóság új mértékegysége nem az, hogy mennyit tudunk elvenni, hanem az, hogy mennyit tudunk adni. Mindez pedig nem egyszerűen valamely társadalmi alrendszerre, hanem az élet egészére igaz. Nem csak a gazdaságnak vagy a politikának kell felismernie, hogy a profit van/nincs, vagy a választások megnyerésének/elvesztésének bináris kódja teljesen érvénytelen abban a valóságban, amelyben az élet alapfeltételei fogynak el napról napra viharos gyorsasággal.

Olyan új mértékrendszert kell kidolgozni amely mérhetővé teszi azt, hogy az élet fenntarthatóságához mit ad hozzá az egyes alrendszer. A növekvő profit mit ad hozzá az élethez? A mindenároni politikai győzelem mit ad hozzá az élethez? Ezek lehetnek a makrominőségügy új kérdései.

Át kell értelmezni a minőség fogalmát a mikorminőségügy szintjén is. A fogyasztó igénykielégítése mint minőség csak akkor értelmezhető, ha a fogyasztó igénye a kollektív emberi élet fenntarthatóságára irányul. A közösség érdeke meg kell, hogy előzze az egyének egyes rövidtávú érdekeit. Az önzetű autó vásárlójának az lesz az érdeke, és számára az lesz a minőség, hogy az autó akkor is őt védje meg műszaki hiba esetén, ha ez mások, például a gyalogosok, életének elvételével jár. Ilyen, és ezekhez hasonló felvetések esetében jelenik meg a normatív szabályozás szükségessége. De ki fogja a szabályokat hozni? Rádásul ezek a kérdések egyre inkább nemzetek feletti kontextusokban jelennek meg.

Olyan új minőség fogalomra van szükség, amelyik világosan értelmezi az emberi élet különlegességét, fontosságát és kollektív fenntarthatóságát, ezzel egyidejűleg pedig világosan meghatározza, hogy egy-egy folyamat szabályozása mit ad hozzá ehhez a fenntarthatósághoz. A komplexitás olyan mértékűre duzzadt, hogy a jogalkotó már képtelen szabályozni ezeket a kérdéseket. Meg kell jelennie annak a moralitásnak (erkölcsnek), amelyik a termelés folyamatait minősíti a „többet adni mint elvenni” elv mentén. A fenntarthatóság alap gondolata egybeesik az erkölcs alap gondolatával: a cél a saját tökéletesedésem és a másik boldogsága. Fordítva nincs fenntarthatóság.

Világossá (mérhetővé) kell tenni, hogy a fogyasztásnak ne a fizetőképes kereslet hiánya legyen a korlátja, hanem az, hogy a termelés és fogyasztás során keletkezik-e tényleges értéktöbblet. Ez az értéktöbblet nem a profit, hanem az élet fenntarthatóságának növekedése. Azaz, többet állítottunk-e elő, mint amennyit elvettünk másoktól, a környezettől? A „sok jóból jó sokat” (olcsón-nekem) elv helyét át kell, hogy vegye a „még több jót sokaknak” (hozzáadott értéket-mindekinek) elv. Ebben az értelemben a minőséget az ember képes létrehozni és mérni, mivel a minőség lényege nem más, mint az ember azon képessége, hogy az anyagi világban többletértéket tud előállítani. A többletérték pedig a szellem megjelenése az anyagban. Ebben az értelemben tehát a termelés során előállított értéket nem az adja, hogy a vevő tud-e, hajlandó-e többet fizetni a termé-

kért, hanem az, hogy a termék hordoz-e többletértéket ahhoz képest, amennyit elhasznált az előállításához az erőforrásokból.

Mivel mindez egy teljesen új megközelítést igényel, ezért pillanatnyilag több szempontból értelmezhetetlennek tűnik az érték-többlet előállításának mérése. Pedig a kérdést már – legalábbis részlegesen – szabályozza esetenként a piacot korlátozó állam. A cigaretta értékét például nem egyszerűen a termék fogyasztó által elvárt minősége, hanem az is meghatározza, hogy mit „ad hozzá” a társadalom egészségéhez annak használata. Ugyanez a szabályozás vonatkozik a magas károsanyagkibocsátású gépjárművekre is.

Mivel az állam képtelen a termelés minden szegmensébe szabályozóként belépni (és ez nem is lehet cél), fontos lenne, hogy maguk a gyártók honosítsák meg a minőség ezen új értelmezését. Azaz mutassák ki, hogy a termékük mit ad hozzá a fenntartható világhoz. (Ez egyes mezőgazdasági termékek előállítása során már meg is kezdődött – fenntartható termékek –, azonban a tételes mérési rendszer még hiányzik ezen termékek mögül is.)

Minden termék esetében meg kellene határozni, hogy a termék előállítása és használata milyen mértékben terheli a környezetet. Ehhez képest lehetne meghatározni a tényleges minőségét. Ez a szempont jóval fontosabb annál, hogy a fogyasztó rövidtávú minőségképzetét mi elégíti ki. Ha egy termék nem vezet az emberi értékek növekedéséhez (nem ad többet, mint amit elvesz), az nem jó termék.

Összefoglalás

Ma már világos, hogy az erőforrásaink szűkösek, pontosabban az erőforrásaink felhasználása során megbonthatjuk azt az egyensúlyt, amely az emberi közösség túléléséhez szükséges. Az élhető környezethez való alapvető jogok azt jelentik, nem csak az egyéni ember élete, hanem a környezet, és benne az emberi közösség élete is alapvetően védendő érték. Hogy ezeket az értékeket valóban érdekünk legyen megvédeni, meg kell tanulni szeretni az életet, amelynek nem a termelés és a fogyasztás a lényege, hanem az, hogy mindegyikünk külön-külön és együtt is többet tud adni, mint amennyit elvesz. Az ember feladata – Martin Bubernek az alább álló haszid története szerint –, hogy a földet, mint Paradicsomkertet egyre értékesebbé tegye a következő generációk sokasága számára is.

„A Rebbe aznap, amikor hivatalosan is elvállalta a lubavicsi mozgalom vezetői tisztjét, egy bibliai vers idézésével kezdte beszédét: „Eljöttem az én kertembe.”

Elmagyarázta, hogy az Örökkévaló a teremtés kezdetén a világmindenséget kertjének nevezte, annak a helynek, ahol lénye először tárulkozott fel.

A Rebbe kijelentette, hogy oly sok ezredév után, melyek alatt az isteni jelenlét

rejtve volt, s annyi fáradtság után, amelynek célja az volt, hogy az Örökkévalót ismét az emberek életének részesévé tegyék, érkezett az ideje, hogy bevégezzük a folyamatot, s az Örökkévaló ismét kijelenthesse: „Eljöttem az én kertembe.” – ezúttal mindörökre.

Vezetése alatt mindvégig ez maradt a Rebbe legfontosabb témája: a mai nemzedék szerepe abban, hogy az Örökkévalót életünk realitásává tegyük, és hogy e világot olyan helyé alakítsuk, amelyben az Örökkévaló szívesen lakozik.”